

K o k a i n

Uživatelé a užívání

Jaroslav Šejvl

V Ý U K O V Ý T E X T

**Publikace vznikla a byla vydána pod odbornou
záštitou a koordinací:**

Centra adiktologie, PK 1. LF UK v Praze a VFN v Praze

Díky finanční podpoře:

**projektu Příprava a rozvoj denního magisterského studia oboru adiktologie
CZ.2.17/3.1.00/31430**

**Evropský sociální fond
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti**

**Tento projekt je financován Evropským sociálním fondem, státním rozpočtem České
republiky a rozpočtem hlavního města Praha.**

Výukový text

Kokain – uživatelé, užívání

Autor: Jaroslav Šejvl

Centrum adiktologie

Obsah

Uživatelé	3
Trip.....	4
Americká scéna.....	5
Britská scéna.....	6
Evropská scéna	9
Období po I. světové válce	12
Svět.....	12
Československo.....	14
Další rozmach a pravidelné užívání	15
Směr Evropa	18
Yardies	21
Realita.....	22
Moss Side.....	23
Použitá literatura.....	26

Uživatelé

Užití cracku je vždy subjektivní. Předpokládá se, že crack je taková droga, která vyvolává touhu po dalších a dalších dávkách; výsledkem je začarovaný kruh. Podobné zprávy se vždy šířily i o ostatních drogách; budily strach veřejnosti, ale ne vždy se ukázaly opodstatněné. Stejně tak je to u cracku.

Tyler uvádí, že výzkumem mezi 308 dospívajícími uživateli cracku v Miami se zjistilo, že 90% z nich zkusilo crack, 29% jej užívalo denně a 1 – 2% jej užíli injekčně (Tyler, 2000, s. 216).

Působení cracku je kratší a intenzivnější než čistého hydrochloridu kokainu. U kokainu pocit rozjařenosti přichází během tří minut a vytrácí se po 15 – 40 minutách.

Crackový nával přichází skoro okamžitě, začíná se zmírňovat během několika minut a odezní asi po 20 minutách. Stejně jako u amfetaminů nastupuje pocit sebevědomí a síly – mentální, sexuální i fyzické – snížení chuti k jídlu a únavy. Vzhledem k rychlému nástupu a odeznění je tento zážitek hodnocený spíše jako mírný (tzv. „aristokratická jízda“). Typický uživatel kokainu šňupá opakovaně během zábavy nebo při práci, zvláště když určité specifické úkoly vyžadují více energie, soustředění a představitivost. Touto konzumací dochází k přetěžování nervové soustavy a při zvyšování dávek nebo u vnímavějších uživatelů se může vyvinout toxická psychóza; paranoia, chaos a hypervnímovost.

Kokainová injekce působí individuálně. Může vyvolávat nevolnost až zvracení a úzkost; zkušenější uživatelé používají sexuálně podbarvené termíny „totální orgasmus celého těla“ a „elektrifikace těla“. Čím vyšší a delší je kokainový trip, tím krkolomnější a drsnější je vystřízlivění; stejně jako u jiných návykových látek, i zde nastupuje melancholie, únava a hlad.

Trip

Slangově se „tripům/mejdanům“, kde se užívá crack, říká „*cracková mise*“, „*binge*“ nebo „*run*“. Mohou trvat i 24 hodin a jeden uživatel je schopen užít celkem i 14g. Tyler to, podle sdělení Lewise, popisuje následovně: „začíná to masivním raušem; srdce Vám bije prudčeji a myšlenky ubíhají rychleji a rychleji ve zmenšujících se kruzích. Ten nádherný pocit vás však velmi rychle opouští, a tak chcete stále víc a víc. Máte dojem, jako by Vás ten nádherný pocit podváděl. První náraz je vždy nejlepší a už se nikdy nevrací, i když strávíte celý večer tím, že se snažíte dosáhnout ho znovu. Po osmi nebo deseti zhoupnutích nahoru a dolů začínáte být paranoidní, slyšíte neobvyklé věci, zmocňuje se Vás panika s pocity hrozící záhuby. Ale pokud Vám něco zbylo, stejně pořád pokračujete dál. Zním jednoho člověka, který měl asi 15g a nemohl se dostat ven z místnosti v Sepherd's Bush. Nedokázal přestat kouřit, dokud jeho plíce doslova nezkolabovaly. Prokouřil 800 liber šterlinků. O tři roky později jsem já sám prokouřil všechny sociální dávky, které měly být na nábytek do nového bytu. Myslel jsem si: Dám si jenom jednu..., a dřív než si to uvědomíte, utratíte 1300 liber. Trvalo mi to týden.“ Když se sejde skupina v tzv. „*crackovém domě*“ a dají dohromady všechny zdroje, nálada po několika dávkách se může rychle stát naprosto šílená. Lewis vzpomíná, že byl v jednom bytě na Mozart Estate v západním Londýně. Jeden z přítomných uživatelů po naplnění dýmky pod vlivem exaltace vzal pušku a střílel do stropu. „Lidi přicházeli a odcházeli“, říká Lewis, „*žebrali, obtěžovali, seškrabovali z podlahy spadané drošky, vrhali se na ostatní zesláblé lidi. Mnohokrát docházelo k násilí. Nejhorší to je, když padáte dolů... Jako obyčejně*

jsem si uvědomoval, o co jde, když jsem chtěl víc.“ (Tyler, 2000, s. 217 – 218).

Americká scéna

To, co kokainový náraz v 80. letech 19. století způsobil, bylo množství registrovaných léků, které obsahovaly extrakt z kokových listů. Používaly se proti všemu: od rýmy až po syfilis. Tato skutečnost byla zřejmá zejména v USA, kde se dalo vybrat ze širokého spektra, od čípků, přes pastilky, nosní kapky až po cigarety. Jedním z velmi úspěšných podnikatelů byl korsický chemik Angelo Mariani, který vyrobil víno, jež neslo jeho jméno. Mezi jeho zákazníky patřili ruský car, vrchní velitel britské armády, princ waleský a norský a švédský král; papež Lev XIII. nazval Marianiho víno „dobrodincem lidstva“ a vyznamenal ho zlatou medailí.

Coca Cola byl nápoj, který vznikl koncem 19. a na začátku 20. století a využíval povzbudivé účinky koky. Vyrobená byla v Atlantě drogistou Johnem Pembertonem a původně se prodávala jako „hodnotné mozkové tonikum a prostředek na všechna nervová trápení“; tak znělo heslo při jejím představení v roce 1886. Byla také propagována jako nealkoholický nápoj, protože neobsahovala ani stopu alkoholu. Byla tak označována, přestože obsahovala dva chemické stimulanty – kofein a kokain. Od roku 1903 byli výrobci – pod tlakem veřejnosti – donuceni přestat používat kokainový sirup (ale ne kofein) a namísto něj použít příchutě derivované z kokových listů, ale bez kokainu. Stejný nestimulující extrakt z listů se používá dodnes, jeho zdrojem je suché údolí na severovýchodě Peru.

Tlak proti Coca Cole vyvolala americká média, která spojovala kokain s kriminálními živly na jihu USA. Existující příběhy v New York Times o „černých násilnících“. Stejně noviny ve svých historkách označily drogu za „potencionální motiv ke vtažení všech černochů po celé zemi do abnormálních zločinů“ a naznačily, že „většina útoků proti bílým ženám na Jihu ... je přímý důsledek kokou poblázněných černých mozků“. Samozřejmě existoval i politický rozměr této

paniky, neboť jak uvedl časopis High Times „optimismus pokrokařské éry byl nahrazen legální segregací a lynčováním“.

Stejnou roli jako sociálně politický tlak hrál i komerční boj o to, kdo bude uplatňovat rozhodující kontrolu na nově nastupující látkou – farmaceuti, drogisté nebo lékaři? Cílem Americké lékařské komory (AMA) byl prodávat všechny drogy pouze na předpis, tím posílit svůj vlastní status a komerční nadvládu. Z pohledu kokainu byla válka skutečně vyhraná v roce 1914, kdy Harrisonův drogový zákon (s nesprávně zařazeným kokainem jako „narkotikem“) zakázal používání koky a omezil výrobu a distribuci všech výrobků z koky.

Ve stejné době federální vláda razila cestu mezinárodnímu hnutí, které se snažilo omezovat nejen výrobu a obchod s kokou, ale také s opiáty. Amerika toho času prodělával první zkušenost s vlnou pouliční „narkomanie“ a mířila ke svému finálnímu a fatálnímu rozhodnutí – radikálně zasáhnout (Tyler, 2000, s. 225 – 226).

Britská scéna

Británie také prošla sérií kokainových pokusů. Kořeny leží v 19. století, kdy se různé, na výtažcích koky založené léky a tonika propagovaly na širokou škálu onemocnění. Tehdy se ještě ani mezi aristokratickými bohémskými kruhy nepořádaly kokové večírky – zatím prim udávalo opium a hašiš. Sir Arthur Conan Doyle, vytvořil svého vysněného Sherlocka Holmese při „rekreačním“ užívání koky. Poprvé vystupoval v knize A Scandal in Bohemia (1886). V knize The Sign of the Four, která byla publikována v roce 1888, vysvětluje famózní detektiv půvab koky: „*předpokládám, že její vliv je fyziky špatný. Přece však jsem na tom našel to, co je tak nadpozemsky a fantasticky stimulující a tak to pročistí mysl, že její druhotné skutky jsou věci krátkého okamžiku*“ (Doyle, 1971, s. 103).

K prvnímu seznámení široké veřejnosti s kokainem došlo v roce 1901, kdy dvě mladé herečky zemřely na předávkování. Velký otřes přišel během první světové války v letech 1914 – 1918, kdy bývalá

trestankyně a prostitutka byla uvězněna za prodej drog kanadským vojenským jednotkám ve Folkestonu. Tyto jednotky byly určeny pro obranu země a užívání kokainu bylo významným přestupkem zákona; pravděpodobným zdrojem kokainu bylo Německo, tehdy největší výrobce legálního kokainu. To dodalo celé příhodě ještě pikantnější příchutí. Rozšířila se myšlenka, jak se ukázalo nesprávná, že epidemie šňupání kokainu v britských jednotkách není náhodná. Bylo vydáno nařízení, které nastolilo přísnou linii v postupu proti drogám a je v účinnosti do dnešních dní. Oddíl 40B v Zákoně na obranu království¹ se soustředil ve svých omezeních hlavně na kokain. Poprvé bylo zakázáno jeho držení s výjimkou lékařských osob, farmaceutů a veterinárních lékařů. Kokain bylo možné vydávat pouze na předpis a ten bylo možné připravit pouze jednou.

Britové sice neměli černochoy, ale měli velkou obec Číňanů, kteří žili ve východním Londýně v oblasti doků. Živili se překupnictvím drog a prostitucí. Číňané z Limehousu byli podezřelí z obchodu s opiem. Kořeny kokainové závislosti byly často připisovány tajemnému trustu se sídlem v Londýně. Na své mise používal ženské „drogové fanatičky“; byly v čajovnách v módních čtvrtích West Endu. Terry Parssinen to zaznamenal ve své knize *Secret Passions, Secret Remedies*. Skoro jako strašidelná povídka zní skutečný příběh Billie Carletonové, mladé herečky, která byla po návštěvě plesu na počet vítězství v Albert Hall v roce 1918 nalezena mrtvá ve svém bytě. Předpokládá se, že zemřela na předávkování kokainem – ačkoli bylo zároveň prokázáno opium a prášky na spaní. Při koronerově šetření se ukázalo, že Billie kouřila opium na West Endu a přešla pak na šňupání kokainu a heroinu. Případ Carletonové vedl, byť nepřímo, ke tvorbě nových zákonů.

Rekreační užívání kokainu během prvních desetiletí 20. století sledoval právě již zmiňovaný Parssinen; zdrojem mu byly zejména soudní zprávy. Zjistil, že zatímco rekreační užití přibližně stejní jako

1 DORA – Defense of the Realm Act.

dnes se objevuje v amerických městech asi od roku 1890, britská scéna s ním neměla problémy až do roku 1915²/1916; a co do rozsahu, byla nesrovnatelně menší. Užívání kokainu se objevovalo v několika oblastech Londýna (morfin a heroin byly upozaděny). Stejně jako v USA, londýnské ulice byly plné typických mladých pracujících nebo ke zločinu tíhnoucích mladíků a prostitutek. Užívání bylo rozšířeno mezi bohémy a v divadelních kruzích, jak ukázal případ Billie Carletonové. Aleister Crowley psal o užívání kokainu v aristokratických kruzích; současně s užíváním kokainu docházelo i k užívání heroinu – nedocházelo však ještě ke klasickému zneužívání, neboť obě látky byly běžně předepisovány lékaři a byly legální.

Britský Daily Mail ze dne 14. prosince 1918 uvádí: „*V Londýně existují domy a byty, kde se schází muži a ženy, právníci, politici a herečky, koncertní umělci a další, požijí pár dávek kokainu a baví se až do rána*“ (Vaněček et Nožina, 2009, s. 127).

Anglická kokainová scéna prvních desetiletí 20. století se v podstatě nezměnila do roku 1930. Podle Parssinena se mnoho uživatelů rozhodlo přestat s tímto zlovykem; jen několik postarších uživatelů morfia přetrvalo do dalšího desetiletí. Britský drogový problém³ byl v podstatě vyřešen do zmiňovaného roku 1930. Obchodování s návykovými látkami se pravděpodobně zvýšilo zejména díky farmaceutickému průmyslu, jehož agresivnímu obchodování s barbituráty a do konce 30. let i s amfetaminy bylo obtížné odolat. Svými účinky amfetaminy velmi snadno překonaly kokain; působil déle, byl snadno dostupný v různých formách (tablety, prášek a

2 V roce 1915 pouze v SOHO (Londýn) existovalo 150 nelegálních klubů. A to i přes skutečnost, že půl desátá hodina večerní byla tzv. policejní hodinou (zavírací hodina klubů, která byla stanovena úřady).

3 Britským drogovým problémem Parssinen označuje ilegální scénu s kokainem a heroinem/morfinem (Tyler, 2000, s. 229).

injekce); a to vše za elementárního předpokladu – legality amfetaminů. Od konce 50. let se opět začal objevovat kokain; prodával se v některých jazzových klubech v SOHO a byl užíván zpravidla jako doplněk k heroinu. Aplikoval se hypotermickou jehlou jako kombinace (speedball). Modelem a vzorem byla americká jazzová scéna. Mezi hlavní uživatele tehdejší doby můžeme zařadit muzikanty a začínající beatniky. Dodávky pocházely zpravidla z nemocničních lékáren; uživatelé se mohli tedy spolehnout na kvalitu požadovaného produktu. V roce 1967 došlo k zásadní události v rámci nové vládní politiky – otevřely se první specializované kliniky pro závislé, ale zároveň došlo ke zvýšení bezpečnostních opatření, ke zpřísnění předepisování heroinu a kokainu a k zesílení bezpečnosti nemocničních lékáren. Počet uživatelů, kteří si obstarávali kokain na lékařský předpis, se snížil o více než 50%; mnoho z nich přešlo na metedrin (Tyler, 2000, s. 226 – 229).

Evropská scéna

Ve Francii, zejména v Paříži byly prodejem a zneužíváním kokainu nejvíce zasaženy bohémské čtvrti Montparnasse, Quartier Latin, Montmartre a Champs-Élysées. Překupníci ho zde distribuovali v šatnách a na toaletách nočních klubů, restaurací a kabaretů. Sáček *coco* (kokainu), označený nápisem *Captivante coco* (Poutavý kokain) či *Universelle idole* (Univerzální idol) zde před druhou světovou válkou bylo možné koupit za 1,5 franku za 1 gram ve dne a v noci za dvojnásobek. Existoval zde i určitý časový rozvrh pohybu překupníků: 17 – 19 hodin (bary a restaurace), 22 – 24 hodin (tančírny) a 1 – 5 hodina (noční podniky a zapadáky). Příznačné bylo, že francouzští vlastenci v předválečné napjaté atmosféře obviňovali Němce z pašování kokainu do Francie za účelem „oslabení francouzské rasy“, protože kokain pocházel z Německa (Vaněček et Nožina, 2009, s. 122).

Stejně tak mělo potíže i Švýcarsko. Od roku 1916 se přes jeho území stahovala vojska a v závěsu za nimi všichni. Kdo se na nich jakkoli přizívovali – hlavně pařížské prostitutky. Podle Streatfielda právě ony

přinesly kokain do Švýcarska. Švýcarský psychiatr Hans Maier, který se ve dvacátých letech dvacátého století kokainovými závislostmi hodně zabýval, ve svém pojednání *Der Kokainismus*, podrobně popisuje více než sto závažných případů závislosti na kokainu⁴ (Streatfield, 2003, s. 160).

Dále uvádí, že kokain si vybral svoji daň i v Rusku, resp. Sovětském svazu. Před válkou ho měla tato země opravdu velkou spotřebu. Rus Vasilij von Anrepp je neuznaným objevitelem kokainu coby lokálního anestetika a další ruský vědec Sergej Kolomnin, zase zapříčinil první zadokumentované předávkování pacienta na světě. Kokain se však v Rusku nepoužíval pouze pro vědecké účely. Pařížský časopis pro emigranty *Numbers*, uveřejnil ve třicátých letech anonymní rukopis „Příběh o kokainu“, který dokládá, že v Moskvě kokain tou dobou užívali pro zábavu příslušníci středostavovských vrstev. Ze statistických výzkumů realizovaných po Velké říjnové socialistické revoluci v moskevských nápravných zařízeních vyplývá, že byly plné závislých uživatelů kokainu a prostitutek (rovněž uživatelék). Z nějakého důvodu⁵ jich v porovnání se Západem mělo daleko větší množství proděravělou/poškozenou nosní přepážku.

Potížíím se nevyhnuly ani Německo a Rakousko – Uhersko. Jak potvrzují někteří autoři⁶, abúzus kokainu byl rozšířen na konci první světové války v Berlíně i ve Vídni – a z těchto prostředí se plynule

4 Rovněž uvádí, že se stal svědkem případu, kdy jeden z jeho pacientů za jedinou noc zkonsumoval 19 gramů kokainu (Streatfield, 2003, s. 160).

5 Streatfield uvádí, že jedním z důvodů by mohl být nedostatek kokainu v období po revoluci a tím jeho častější „řezání“ (Streatfield, 2003, s. 162).

6 Např.: Ernst Joël a Erwin Pulay.

přesunul i do Prahy, kdy v českém prostředí to byla především záležitost poválečné éry (Vaněček et Nožina, 2009, s. 127).

Období po I. světové válce

Svět

Poválečné období bylo velmi specifické – byly realizovány válečné repatriace na straně poražených zemí, oba státy (Rakousko i Německo) postihla silná inflace, která, která společně s materiálním nedostatkem, hladem a morálním úpadkem a pocitem frustrace a porobení (umocněným ještě Versailleskou smlouvou) bylo ideálním „podhoubím“ pro rozkvět užívání drog a mezinárodního obchodu s nimi (černého obchodu obecně). Jednou z oblastí, která však získávala zakázky a byla schopná samostatné činnosti a zisku, byl farmaceutický průmysl zaměřený na výrobu kokainu; při té příležitosti docházelo k čím dál větším únikům kokainu z legálního do nelegálního prostředí – do obchodu s drogami.

Na základě této skutečnosti Vaněček s Nožinou uvádějí, že „*Berlín si záhy vysloužil přezdívku hlavní město kokainu*“ (Vaněček et Nožina, 2009, s. 130).

Drogy se na černý trh dostávaly ze všech subjektů, které měly s jejich nakládáním cokoli do činění – továrny na výrobu kokainu, lékárny, lékaři a lékové distribuční firmy. Díky tomu, že Berlín i Paříž byly městy hlavními městy zábavy s ohromným kupním potenciálem a mezinárodní klientelou, bylo po válce a lidé se chtěli bavit a zapomenout na strasti prožité války, stala se tato města záhy centrem obchodu s drogami.

Kokain byl na ulici často ředěn kyselinou bórovou, novokainem a dalšími přísadami. Prodáván byl obvykle v paketech od jednoho do šesti gramů za cenu 7 – 8krát vyšším nežli byla cena oficiální. Přesto se jednalo v porovnání s dalšími evropskými zeměmi o nízké ceny. Situace se na berlínské scéně začala měnit až době, kdy Německo v roce 1929 přijalo nový opiový zákon, který postihoval uživatele drog až třemi roky vězení.

Ani tak Německo stejně nemělo ve věci zakázaných látek čisté svědomí, ale jak německá vláda, tak i výrobci se schovávali za skutečnost, že pašované zboží (byť i medicínské) mělo falešné značky. Ike Berman, newyorský překupník, se chlubil: „*Vozili jsme toho svinstva z Merckovy berlínské továrny za milion dolarů. Jednou jsem vzal sto tisíc dolarů od Rothsteina a šedesát tisíc dolarů z vlastní kapsy a šel za hlavní spojkou do továrny.*“ (Davenport – Hines, 2004, s. 232 – 233). Bouřlivá dvacátá léta definitivně v Německu odezněla po lednu 1933⁷, kdy byl kancléřem zvolen Adolf Hitler a drogy se

7 Již v listopadu 1933 přijalo Německo nový dodatek k opiovému zákonu z roku 1929, který zaváděl zpřísněnou ústavní léčbu pro závislé uživatele (toxikomany); ti mohli být podrobeni až dvouleté léčbě. Zákon rovněž umožňoval zákaz výkonu povolání v případech spojených s drogovými delikty – např. zákaz výkonu povolání lékařům, kteří předepisovali drogy toxikomanům. V rámci politiky „rasové hygieny“ německá vláda dne 19. října 1934 ustavila na půdě ministerstva veřejného zdravotnictví Říšskou pracovní skupinu pro boj s drogami (Reichsarbeitsgemeinschaft für Rauschgiftbekämpfung), která zaštitila nevládní organizace zabývající se léčbou a místní instituce. Lékaři byli povinni hlásit uživatele ústředním orgánům, jakmile se s nimi dostali do kontaktu. Ti se museli okamžitě podrobit nucené léčbě, případně sterilizaci, nebo byli odsunuti do koncentračních táborů (Vaněček et Nožina, 2009, s. 237). Tato skutečnost rovněž uspokojovala Anslingera, jak si: „*na narkomany tvrdě došlápl nacistický režim a dostal situaci pod kontrolu*“ (Davenport – Hines, 2004, s. 233).

neslučovaly „se ctí Německého občana“ a byly považovány za projev dekadence; Německá vláda zpřísňovala nejen kontrolu obchodu ve farmaceutickém průmyslu, ale zároveň zpřísňovala postih uživatelů⁸.

Československo

V říjnu 1918 došlo k vyhlášení samostatné Československé republiky. Nový stát byl poněkud ve zvláštní situaci s ohledem na legislativní prostředí; většinu zákonů převzal po rozpadlém Rakousku – Uhersku a nová novotvorba byla v prvních letech státu zaměřena jiným směrem, než je postih obchodová s drogami (blíže viz kapitola regulační systémy).

Stejně jako ve Velké Británii nebo v Německu, došlo k rozmachu užívání kokainu v Čechách až v době první světové války. Do té doby nebyl v podstatě známý (využíván byl jen pro lékařské účely). Stejně tak, jako v Německu, byl v Čechách kokain získáván ze dvou zdrojů:

- a) od lékařů, lékárníků a farmaceutických, příp. distribučních firem a
- b) nelegálním dovozem z Německa.

Výhodou republiky byla opačný ekonomický stav, než v Německu a Rakousku. Neprobíhala zde ekonomická krize a země nebyla likvidována válečnými reparacemi; stejně tak vznik republiky zapříčil pozitivní náladu ve společnosti, oproti prohrané válce v sousedních zemích.

Kokain byl rozšířen zejména mezi herci a umělci, v kabaretech, prodával se v lepších kavárnách. Tohoto fenoménu si začíná všimát jak policie, tak i lékaři⁹.

8 Uživatel mohl být podroben léčbě až po dobu dvou let.

9 Např. pražská psychiatrická klinika – prof. MUDr. Heveroch a doc. MUDr. Vondráček.

Další rozmach a pravidelné užívání

Zájem o kokain není ani po ukončení 2. světové války a v podstatě až do konce 60. let zůstává na okraji uživatelské poptávky. Vyšel z módy na základě nové experimentální vlny, vyplývající z 60. let, která spočívala zejména v zájmu o marihuanu a LSD. Překupníci, kteří se soustředili na distribuci těchto drog, velmi často kokain neprodávali ze zásady; i z těchto důvodů odmítali obchodovat s heroinem a methylamfetaminem. V polovině 70. let skončila éra 60. let a s ní se na obchodní scénu vrátila stará obchodní pravidla a rituály; tentokrát ve formě módního tonika pro muzikanty. Odtud se dostával do ostatních bohémských kruhů, z nichž některé byly ještě zcela netknuté drogami – mimo alkoholu a cigaret. Klíč k rehabilitaci kokainu tkvěl v návratu ke všemu, co bylo populární v prvních desetiletích 20. století, tedy i ke šňupání (i s klamným pocitem čistoty a bezpečného užívání). Heroin získával na oblibě, ale kokain měl stále svoji přitažlivou historickou minulost. Ta mu propůjčovala kouzlo, které lákalo zejména londýnské právníky, makléře a tiskové magnáty. Bohužel nevěděli, že zdánlivě rozumné dávky kokainu, které šňupou, jsou stejně nebezpečné, jako kterákoli jiná droga běžně dostupná v lékárnách. Kokain jim přinášel příchut dobrodružství, a navíc jim umožňoval lépe fungovat v práci. Kokain začal být módní jak v bílých, vysoce elegantních kruzích, tak i v kruzích černých. A protože se kokain spojoval s úspěchem, oblíbily

si ho nižší sociální vrstvy. Ze stejných důvodů si určité skupiny lidí naopak kokain zošklivily; např. hnutí punk (Tyler, 2000, s. 229 – 230).

V USA konzumace dosáhla „epidemické úrovně“ v roce 1985. Počet uživatelů se odhadoval na 12 milionů; mezi lety 1976 – 1986 podnítil kokain patnáctinásobný růst veřejných léčebných programů, stejně jako odpovídající zvýšení počtu návštěv na pohotovosti – tyto údaje je však nutné přijímat s rezervou, což potvrzuje sám Tyler. Jsou mezi nimi i informace o tom, že někdo zemřel na střelná poranění, která mohla, ale nemusela mít nic společného s drogami (Tyler, 2000, s. 230). I v konzumaci drog docházelo v USA ke změnám. Vyvolaly i zrod hororových příběhů a moralizujících pohádek na téma drogy. Byly určeny těm, kteří chtějí čelit strukturálním problémům převážně černých, chátrajících městských komunit. Nejjednodušší bylo dát vinu nezaměstnaným a bezdomovcům nebo označit všechny problémy za výsledek osobní deviace.

Stále častěji v tomto období kolovaly historiky o známých osobnostech, které užívaly kokain nebo crack. V červnu 1986 zemřel na předávkování kokainem Don Rogers a stejný měsíc zemřel i basketbalista Len Bias.

Tyler dále uvádí, že: „v bohémských 50. a hippiovských 60.“ letech převládala chuť na drogy se spíše tlumícími účinky anebo na drogy, které zostřovaly pohled na svět a vyvolávaly otázku: „Co to všechno znamená: život a tohle všechno okolo?““. Pak nastoupil heroin jako pevný bod pro roky rozčarovaných ideálů. Časem byl i heroin zastíněn, která dodávala uživateli pocit síly. Tento posun v oblíbenosti různých druhů drog šel ruku v ruce s charakterem doby, ve které se kvocient peněz a síly stal konečným měřítkem hodnoty. To bylo poselství, které zasáhlo běžnou ulici; zasáhlo černochoy a hispánskou mládež, která s crackem získala perfektní ekonomický stimul, který jí umožní koupit si svůj díl amerického snu. Je zajímavé, že crack získal tak hluboké kořeny právě ve městech jako je Los Angeles, New York

a Washington – první je osobitost mezi velkoměsty Ameriky, druhé centrum peněz a třetí středisko politické síly (Tyler, 2000, 230 – 231).

V Los Angeles se odehrála gangsterská válka, ve které na jedné straně stál gang Crips and Bloods a jejich příznivci a na straně druhé losangeleská policie, vedená velitelem Darylem Gatem. Gate, přirovnal v roce 1988 své nepřátele k Vietkongu. Docházelo k dalším v losangeleském průmyslovém světě mrakodrapů. Časopis New Left Review je sestavil do žebříčku, který nejde přehlédnout – na jednom z předních míst je nemilosrdný ekonomický úpadek pracující černé třídy. Profesionálně vyspělí černoši odešli do lepších oblastí a finanční zdroje města byly investovány do obchodní renesance centra; tam nebylo pro černošský obchod místo. Staré manufakturní závody, ve kterých tradičně nacházeli uplatnění dokonce i na lépe placených místech nepřilíší vzdělání černoši, se všechny přemístily nebo byly zásadně rekonstruovány. Zbývala jim tedy jen minimálně placená práce nádeníka. Mezitím se mladí černoši, převážně muži, poohlíželi po atraktivnějších pracích ve sféře služeb i mimo ghetta. Výsledkem těchto změn bylo 45% nezaměstnané mládeže, 50 000 bezdomovců a úmrtnost černých novorozenců, blížící se úrovni třetího světa. Jestliže tyto faktory působily noční můru ostatní populaci, crack znamenal poplach. Mládež ghatt se seskupila kolem jediné z mála sociálních organizací, která jim něco dala – ta organizace byla pouliční gangy. A crack bylo zboží, které dodalo gangu jeho strašlivou sílu a energii. Podobná realita probíhala ve více velkých městech – Seatlu, Dallasu, Detroitu, Miami a Chicagu. Když ne pouliční gangy, pak nezávislá obchodní sdružení zpracovávala a rozdílila drogu a zabezpečovala své teritoriální nároky osvědčenými způsoby – násilím a terorem. Domácí i zaoceánská válka USA proti kokainu zesílila koncem 80. let. Soustředila se na prosazování náhradního programu v zemích, které pěstovaly suroviny k výrobě drog. Předváděla se co nejokázalejší konfiskace konečného produktu, vězením pro tisíce distributorů a zesílením represivních opatření proti uživatelům.

Od roku 1990 oficiální ukazatele hlásí dobré výsledky; snížil se počet návštěv pohotovosti a počet lidí, kteří používají Národní linku pomoci, je méně než poloviční.

Ti, kdo dále užívají kokain nebo crack, jsou odsouzeni k životu na okraji společnosti. To je nutí k mnohem větší bezohlednosti; dříve obchod fungoval v crackových domech a na ulici. Od roku 1990 se objevil nový styl – tzv. „freak domy“. Fungují na následujícím principu: postarší muž s vlastním bytem poskytuje sexuální služby a dárky ve formě cracku např. pěti uživatelům. Na oplátku u něho mají tyto lidé (zpravidla ženy) azyl a místo pro výdělek a žití. Přidá se ještě několik dalších žen a takto zkombinovaný harém přitahuje mladé uživatele a distributory drog a pracující muže všech věkových kategorií. Ty poslední právě kvůli možnosti si užívat; muž jde od jedné k tolika dalším ženám, kolik jich je přítomných a kolik jich stačí zvládnout. Za poskytnuté sexuální služby a vše, co k tomu patří, jako pivo, cigarety a soukromí, se počítá poplatek – buď v penězích, nebo cracku.

Zdali se na tento způsob má člověk dívat jako na úpadek městské degenerace nebo jako na výstup do nových výšek vynalézavosti sociální kategorie lidského odpadu, je věc názoru. Méně uživatelů cracku však neznamená pro širokou veřejnost skoncování s touto drogou (Tyler, 2000, s. 233 – 234).

Směr Evropa

Poplach kolem kokainu zasáhl oficiální kruhy na počátku 80. let. Spustila ho americká „epidemie“. V roce 1984 pobouřila Dolní sněmovnu zpráva, která čerpala z návštěvy USA. Zjistilo se, že: „kokain změnil respektované lidi na kriminálníky jenom kvůli uspokojování touhy, která dominuje nad všemi ostatními chutěmi.“ Velká Británie se začala obávat, že se během pěti let dostane na stejnou úroveň. Zpráva doporučovala: „zesílit právní postihy drogových obchodníků ze strany celníků, policie, tajné služby a pravděpodobně i ozbrojených sil“. Brzy potom v roce 1986 byl přijat

Zákon o obchodu s drogami, který dovozoval zmrazení účtů trestaných drogových obchodníků a konfiskaci majetku označeného soudem.

Stále neexistovaly úplné údaje, které by dostatečně upozorňovaly na to, že kokainový „teror“ plně zasáhl Velkou Británii. Silnější varování přicházelo ze strany severoamerického trhu. Kokainoví obchodníci tam přestávali mít odbyt a hodlali se zaměřovat na Evropu. Důkazy o tom byly zatím jen na seznamech celníků. V dubnu 1989 přijel na návštěvu bývalý úředník DEA Robert Stutman; na setkání s vedoucími policejními úředníky přítomné ujistil, že „za dva roky bude mít Velká Británie vážné starosti s crackem“. Při městské policii se ustavila speciální tajná jednotka, která se zaměřila na crack. Brzy potom se v médiích objevily zprávy o „yardies“. Byli to gangsteři z Jamajky, kteří nosili střelnou zbraň a patřili mezi ně i dealéři cracku. Byli naprosto bezohlední, báli se jich dokonce i v amerických ghettech. Z ministerstva vnitra byla vyslána další komise na návštěvu do USA. Dozvěděla se tam jen nové hororové příběhy na téma crackové narkomafie a narkomanie. Při návratu je zaskočila policejní zpráva, která uváděla, že: „zneužívání cracku je stoupající problém, který se šíří všech hrabství Anglie“. Tato zpráva byla velice důkladná, vznikla na základě výzkumu, který probíhal tři roky v 10 velkoměstech a byl zaměřen na kokain. Nejcitlivější problémy se objevily uvnitř nottinghamského volebního okrsku. Vyšlo najevo, že je tu: „velmi rozšířený pouliční obchod s crackem, který provozují afrokaribští jedinci“. Společně s nárůstem obchodu s crackem se objevují zbraně a násilí. Ministerstvo vnitra přesto zachovávalo klid; jako odpověď na Nottingham říkali: „Je velmi pravděpodobné, že počet lidí, kteří užívají kokain nebo crack, se od roku 1989 v této zemi zvýšil. Zatím neexistuje žádný důkaz, že by spotřeba dosáhla rozměrů epidemie“. Možná, že se o tuto reakci rovněž zasloužili pracovníci protidrogových středisek. Byli to většinou velkorysí a prakticky smýšlející lidé, kteří měli své vlastní statistiky. Obávali se represí, které by mohly nastoupit, kdyby se rozšířila představa „epidemie“, protože tresty a kárná opatření situaci ještě zhoršují.

Jako by to všechno nestačilo, hrozilo, že cracková narkomanie vyvolá záchvat rasistického pronásledování – drogové rituály bílé domácí populace se střetnou se zvyky cizinců tmavší pleti. Tyler uvádí, že ke všem těmto aspektům se přidává ještě další problém, a to skutečnost, že přes třicet let se realizovaly programy a služby pro uživatele, ale žádný z nich nebyl zaměřen na etnické menšiny, (Tyler, 2000, s. 236). V drtivé většina byla léčba zaměřena na bílé muže, kteří užívali opiáty, a to zpravidla injekční formou. Tuto skutečnost si uvědomil Janaka Perera, který se odborně věnoval jedné z nejzanedbanějších čtvrtí jižního a západního Londýna. K problému s crackem s ním hovořil právě již zmiňovaný Tyler: „Lidé mají pravdu, když mluví o ohniscích drogových problémů. U nás (Londýn, rok 1992) to zatím nedosahuje rozměrů epidemie jako v USA, ale tahle centra těžkých narkomanů jsou uvnitř černých komunit a to je sakra vážné. Rozbívá to komunitu, devastuje to. Pracoval jsem na Mozart Estate v severním Westminsteru předtím, než tam policie udělala v létě roku 1992 razii. Vydržel jsem s dealery a narkomany. Viděl jsem zoufalství a beznaděj. Mnoho z těchto lidí zemřelo již v osmnácti, devatenácti. Mnoho z nich se ukrývá, protože začínají s heroinem“ (Tyler, 2000, s. 236). Perera tvrdí, že kokain signalizuje koncem 70. let u mladých lidí úspěch. *„Udělal na mne velký dojem, když jsem viděl člověka, jak si přidal trochu charlie do spliffu. Říkalo se o něm, že se musí mít dobře.“ Crack přišel na scénu koncem 80. let jako oběživo. Byl to prostředek, jak získat sebedůvěru, když nevyšla žádná ekonomická příležitost. Obchod sám atraktivní nebyl. Po všech těch událostech, které byly spojeny se Stumanovou návštěvou v roce 1989 se úřady spokojily konstatováním, že žádná epidemie neexistuje. Mohly dojít k tomuto závěru jenom proto, že neměly přehled o těch správných místech. Sledovaly jen žádosti o léčbu, které pocházely z 95% od uživatelů opiátů/opia. Nemáme crackový problém, říkali úředníci, protože kdybychom jej měli, věděli bychom o něm; ale crackový problém tady byl a časem. Explodoval. Od Peckhamu z jižního Londýna se problém šířil na východ, západ a sever města. Podle Perery byli tehdy největšími dealery právě běloši; lehčeji*

importovali a navazovali konexe s Jižní Amerikou a jejími výrobními kartely. Ale až do příchodu cracku byla většina uživatelů drog černá – to bylo do přelomu let 1991/1992. Obvyklí černí zákazníci začali být uspokojeni a scéna se rozšířila do tradičně bílých oblastí uživatelů drog. Perera podporoval zostřenou politiku, která jediná mohla nejdestruktivnější dealery dostat z ulice, ale současně věřil, že jediná cesta, která může mít skutečně úspěch, je odlišná od represe – přestat nahlížet na crackovou narkomanií jako na exkluzivní kriminální problém a hledat zdravotní a sociální perspektivu. To znamená více léčebných programů. Ale takových, které by nesloužili jenom těžkým uživatelům, ale všem, kteří potřebují pomoc. Pererův pesimistický pohled na vpád cracku do černošských čtvrtí uvnitř měst ale nesdíleli všichni černí protidrogoví pracovníci. Tyler o tomto problému hovořil v létě 1994 s Anitou Haylesovou, která mu řekla, že: „crack byl sice hojně rozšířený, ale neovládl černou komunitu. Napáchal velké škody, ale jejich míra není jasná.“ (Tyler, 2000, s. 237). Tehdy byl, podle Haylesové, odveden kus dobré práce ze strany lidí z kostelů, bývalých uživatelů a dělníků uvnitř komunit. Hlavní úkol však spatřovala v terénní práci v klubech mezi mládeží, ve věznicích a v dalších komunitách mladých, a to zejména formou kvalitní informovanosti.

Yardies

Kdo se snažil dělat něco proti cracku ve Velké Británii, narazil vždy na „Yardies“. Jednalo se o gang kriminálníků, kteří nosili zbraně a zabývali se prodejem drog; pocházeli ze slumů Kingstonu na Jamajce. Pohybovali se volně mezi Londýnem, Bristlem, New Yorkem a Washingtonem. Mizeli mezi usedlou karibskou komunitou, kdykoli se úřady dostaly moc blízko. Se svými přáteli neměli slitování: zastřelit, zmrzačit, shodit z výškových budov. Byli neohrožení a nesrovnatelně bezohlednější ve své touze po bohatství a postavení.

Realita

Yardie znamená Jamajčana, někoho kdo přišel z „yardu“ (ghetta). Také označuje přenos kultury ze západní Indie na cizí pobřeží, často také nesnadný transfer.

Jak se dostal crack a zbraně na scénu je diskutabilní. Vypadá to, že kořeny tkví v jamajské hudební scéně poloviny 70. let v takových místech, jako byly slumy Kingstonu. Existovala tam přesná hierarchie: od operátorů, kteří pracovali s gramofonem a ampliony přes ty, kteří vybírali hudbu, až po ty, kteří se starali o vybavení a provoz. Vypadá to, že právě tyto poslední skupiny osob dostali časem na starost bezpečnost a rozdělování trávy při tanečních zábavách; tím byly sféry vlivu rozděleny.

Politici soupeřících stran jamajské Labour Party a Lidové národní strany vycítili svoji šanci. Manipulovali s lidmi, dodávali zbraně, prohlubovali rozkol během krvavých všeobecných voleb. Kampaň zanechala 800 mrtvých. Tyler uvádí, že se do tohoto problému rovněž zapletly USA – měly problémy s jamajským premiérem Michaelem Manleyem, který uznal socialistickou Kubu. Věřily, že nejlepší cesta, jak zmařit jeho znovuzvolení, je destabilizovat zemi. CIA přivezla tedy na Jamajku kokain a zbraně (Tyler, 2000, s. 238). Ať tedy jamajský problém vznikl jakkoli, po kokainové aféře v roce 1980 zbraně a násilí směřovaly neomylně do jamajských ghatt. Ti, kteří doufali v lepší příležitost za mořem, se usadili v amerických městech a chopili se nového trhu s crackem. Později přesídlovali i do Velké Británie. Kolem „Yardies“ vznikaly velké záhady – černá britská mládež si začala uvědomovat, co může crack dokázat. „Yardies“ traumatizovali bílou populaci, policii i politiky. Každá krvavá událost byla zdrojem pýchy, veřejné skandální odsouzení vyvolávalo radostné mrazení. Patřit k „Yardies“ přinášelo postavení a peníze, a tak se všichni chtěli jimi stát.

Moss Side

Zatímco hlavní rasové střety 80. let probíhaly v Brixtonu, počátkem 90. let propukly místní nepokoje v Moss Side v Manchesteru. V médiích jste se běžně mohli dočíst o střelbě mezi maskovanými mladíky kousek od městského centra. Hospoda byla rozstřílena střelbou z poloautomatické zbraně, čtrnáctiletý chlapec byl zastřelen – možná omylem – v prodejně rychlého občerstvení. O několik měsíců později byl zavražděn dvacetiletý mladík na horském kole. Měl na sobě neprůstřelnou vestu, ale střela mířila na hlavu. Tehdy vstoupila v platnost vyhláška na ochranu svědků, první mimo Londýn. Stalo se to po tom, co ztroskotalo devět procesů, protože svědkové nechtěli svědčit, změnili svá svědectví nebo odmítli přijít k soudu. Tyler popisuje situaci následovně: *„ jako jeden z dalších odborníků jsem navštívil Moss Side i sousední Hulm v březnu 1994. Během mé první návštěvy už byly zárodky problémů evidentní. Dojem, který se mi při druhé návštěvě vtiskl, byla zkáza. V Hulmu dva ze čtyř obrovských srpkovitých bloků byly zbourány a druhé dva byly vyklizené a těsně před demolicí. Demolovány byly také tisíce okolních domků. Celá oblast byla dosouzena k likvidaci podle nového urbanistického projektu. Nový Hulm vyrůstal ze sutin, ale noví obyvatelé – podle místních zkušeností – budou bohatší a sociálně „konvenčnější než původní obyvatelé, z nichž většina se rozptýlila po celém městě“. Celá tahle akce připomínka polovinu 60. let, kdy oblast předválečných dvojdomků byla zbourána, aby ustoupila ultramoderním blokům. Ty byly zase určené k demolici nyní. To, že se nepovedly, se připisuje zlevněným materiálům a použité konstrukční technologii. K tomu se přidaly problémy s pojištěním, ztíženým zmatkem propojených bloků a schodišť. Jak se stavby z konce 60. let v Hulmu rozpadaly, hledali tam poslední útočiště lidé žijící na okraji společnosti. Podle dobře známé spirály úpadek kráčí ruku v ruce se zločinem, s drogami a vandalismem, jevy typickými pro toto místo. O mnoho menší Moss Side byl jen přes cestu. Ve skutečnosti hranice mezi těmi dvěma místy nikdy nebyla zcela zřejmá. Srozhledlým atraktivním parkem v centru byl Moss Side vždycky o trochu výš,*

kombinací řadových domků a důstojných viktoriánských domů. Ty se zbouraly v 60. a 70. letech a na jejich místě vznikl Alexandra Park Estate, dějiště „války gangů“ v roce 1990. Zatímco Hulm byl převážně bělošská čtvrť, Moss Side byla považována za černošskou čtvrť, ačkoliv bílí a černí žili v pospolitosti. Zabíjení a mrzačení, byly útoky černých na černé, většinou mladých na jiné mladé. „Sociologické“ vysvětlení, které jsem na místě slyšel od různých dobře situovaných lidí (kteří jako všichni, se kterými jsem mluvil, dávají přednost tomu zůstat v anonymitě): všechno vzniklo, protože mladí neměli možnost se nějak skutečně realizovat. Žili uzavřeni v ghettu, skleslí, zahnaní do kouta nepřátelstvím okolního světa; tam kuli plány, jak uskutečnit své představy o získání bohatství a postavení. Mládež se nesnažila hrát podle starých pravidel, věděla, že ten, kdo řídí hru, je nikdy nenechá vyhrát. Mladí muži chtěli zbraně, zlato, skvělá auta, drahé oblečení – chtěli se tvrdě prosadit. Policie navrhovala všechny možné způsoby, jak omezit zdroje zbraní. Byla proti otevření hranic Evropské unie; ilegálně se zbraně pašovaly z USA do černého obchodu ve Velké Británii. Ale Moss Side jsem byl zase znovu ujišťován, že ne všechno zabíjení mají na svědomí drogy, jak se všeobecně prohlašuje. Jedna mladá žena, která zná toto místo od svého narození, a teď tam pracuje jako sociální pracovnice, mí řekla“ „Lidi mají osobní spory. Začne to mezi dvěma lidmi a několika přáteli a pak se to rozmůže. A jednou můžeš jít okolo a dostaneš pořádný kopanec. Ale teď se věci vyřizují puškou, tarify stouply pěkně vysoko. Když poprvé někdo vystřelil, bylo to, jako by to zasáhlo mě, jako zásah všech mých přátel.“ Pak děti vyrůstaly a navazovaly různá spojení. Je to syndrom sicilské krevní msty. Moss Side se začala těšit špatné pověsti, což přitahovalo média, policii a příliv ztroskotanců z ostatních částí města a pak přišlo rozčarování. Jestliže úplně izolujete společnost mladých lidí, jestliže jim řeknete, že nemají naději na legitimní slušné postavení ve společnosti, pak jediný způsob, jak získat moc, je vytvořit si image gangstera. Nosíte velký bavlněný šátek, trochu se potloukáte okolo, ale s tím je spojena nutnost nosit zbraň. Jestliže ji nezačnete nosit, pak svůj image

ztratíte. Až do poloviny 80. let bylo překupnictví v Moss Side diskrétní a zaměřovalo se převážně na konopí. Pak se najednou přivezlo množství hnědého heroinu a obchod se posunul na ulici. Začaly se vydělávat velké peníze a poznali jste to na zvýšeném počtu zlatých řetězů a jiných drahých drobností. Bylo rozhodnuto to, co v Hulmu: zbourat budovy, ve kterých se obchod provozoval. Most, který jej spojoval s Alexandra Estate, byl vyhozen do povětří; během své návštěvy jsem viděl jeho rozebraný konec trčet do vzduchu. A to samé se udělalo se zástavbou. Ačkoli bloky jednopatrových cihlových domků vypadaly v dobrém stavu, představovaly policejní problém, a tak se zbouraly. Škola, do které chodila většina dětí, byla také srovnána se zemí. Mezitím sváry stejně jako pouliční prodej pokračovaly ve stejné míře. Nejoblíbenější místa byla tam, kde byla nainstalována zařízení definovaná jako „spící policajt“ – retardéry na zpomalení jízdy vozidel. To pomohlo přivést zákazníky k dealerům pohybujícím se pěšky. Znamenalo to také méně šancí, že budou nafilmováni skrytou policejní kamerou a minimální šance pro motorizovanou policejní jednotku. Od léta 1994 utichl rozruch kolem Moss Side a věřilo se, že nejhorší střílení a drogové problémy v této části pominuly. Ale ne všichni místní lidé, se kterými jsem mluvil, o tom byli přesvědčeni. Na povrchu to vypadalo, jako by kriminální živly byly vytlačeny, ale starý jed pracuje uvnitř.“ (Tyler, 2000, s. 244 – 246).

Použitá literatura

AIHW (Australian Institute of Health and Welfare). (2008). 2007 National Drug Strategy Household Survey: detailed findings. Drug statistics series no. 22. Canberra: AIHW. ISBN 978-1-74024-870-9.

Baboian, D. (1974). *Vstupenka do pekla*. Praha: Orbis.

Csémy L., Lejčková P., Sadílek P., Sovinová H. (2006). *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Výsledky průzkumu v České republice v roce 2003*. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 80-86734-94-3.

Davenport – Hines, R. (2004). *Honba za zapomněním – světové dějiny narkotik (1500 – 2000)*. Praha: BB/Art.

Delpirou, A. et Labrousse, A. (1993). *Koka, kokain, koks*. Bratislava: Bradlo.

Doyle, A. C. (1971). *Příběhy Sherlocka Holmese*. Praha: Máj.

Doyle, A. C. (1972). *Vzpomínky na Sherlocka Holmese*. Praha: Máj.

Doyle, A. C. (1975). *Poslední poklona Sherlocka Holmese*. Praha: Máj.

EMCDDA (Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost); 2009. Výroční zpráva za rok 2009: Stav drogové problematiky v Evropě. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. ISBN 978-92-9168-379-6.

- Janík, A. et Dušek, K. (1990). *Drogy a společnost*. Praha: Avicenum.
- Kalina, K. et al. (2003). *Drogy a drogové závislosti 1 – Mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Klan, Z. (1947). *Omamné drogy*. Praha: Orbis.
- Kubů P., Škařupová K., Csémy L. (2006). *Tanec a drogy 2000 a 2003*. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 80-86734-77-3.
- Mann, J. (1996). *Jedy, drogy, léky*. Praha: Academia.
- Mravčík V., Pešek R., Škařupová K., Orlíková B., Škrdlantová E., Šťastná L., Kiššová L., Běláčková V., Gajdošíková H., Vopravil J. (2009). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2008*. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 978-80-87041-99-4.
- NIDA (National Institute on Drug Abuse); 2010. NIDA InfoFacts: High School and Youth Trends [online]. [cit. 2010-2-14]. Dostupné z: <<http://www.drugabuse.gov/infofacts/HSYouthtrends.html>>
- Polanecký V., Šmídová O., Studničková B., Šafr J., Šejda J., Hustopecký J. (2001). *Mládež a návykové látky v České republice - trendy let 1994 - 1997 - 2000*. Praha: Hygienická stanice hlavního města Prahy.
- SAMHSA (Substance Abuse and Mental Health Services Administration). (2009). *Results from the 2008 National Survey on Drug Use and Health: National Findings*. Rockville, MD: Office of Applied Studies.
- Shapiro, H. (2005). *Drogy – obrazový průvodce*. Praha: Svojtka.
- Streatfield, D. (2003). *Kokain*. Praha: BB/Art.
- Szasz, T. (1997). *Drogy: historie jedné hysterie*. Olomouc: Votobia.

Trojáčková A. (2010a). Žádosti o léčbu v souvislosti s užíváním kokainu a cracku – analýza dat z výročních zpráv o uživatelích návykových látek Hygienické stanice hlavního města Prahy z let 1995-2008. Nепublikováno.

Trojáčková A. (2010b). Pacienti registrovaní na ambulantních AT pracovištích – analýza dat Ústavu zdravotnických informací a statistiky České republiky v publikacích Psychiatrická péče z let 2000-2007. Nепublikováno.

Tyler, A. (2000). *Drogy v ulicích. Mýty – fakta – rady*. Praha: Ivo Železný.

UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime). (2009). World Drug Report 2009. Vienna: UNODC. ISBN 978-92-1-148240-9

Urban, E. (1973). *Toxikománie*. Praha: Avicenum.

Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky. (2005). Celopopulační studie o zdravotním stavu a životním stylu obyvatel v České republice – Rozsah užívání návykových látek v dospělé populaci. Praha: ÚZIS ČR. Nепublikované výsledky studie.

Valíček, P., Arcimovičová, J., Horák, V et. Vaněček, M. (2000). *Rostlinné omamné drogy*. Praha: Start.

Vaněček, M. et Nožina, M. (2009). *Mandragora, morfin, kokain – Drogový problém v českých zemích v dobách habsburské monarchie a v předválečném Československu*. Praha: KLP.

Vavřínková, B. et Binder, T (2006). *Návykové látky v těhotenství*. Praha: Triton.

Vondráček, V. (1935). *Farmakologie duše*. Praha: Nakladatelství mladé generace při Ú. J. ČS. L.

Vorel, F. et al. (1999). *Soudní lékařství*. Praha: Grada Publishing.

Hynie, S. (1995). Speciální farmakologie Díl 3. Praha: Univerzita Karlova.

Mark, M. K. (2003). Disorders associated with cocaine use: myths and truths; *Pharmacology & Therapeutics* 97 (2003), s. 181–222.

Tracey, L., Kurtzman, B. A., Kimberly, N. O. et al. (2001). Abuse by Adolescents; *Journal of adolescent health* 2001; 28, s. 170–180.

Lullmann, L., Mohr, K. et Wehling M. (2002). Farmakologie a toxikologie. Praha: Grada Publishing.

Ševela, K., Ševčík P., Kraus R. et al. (2002). Akutní intoxikace v intenzivní medicíně; Praha: Grada Publishing.

Keith, E. (2003). Válka bez konce aneb Krátký smutný příběh o dlouhé válce proti drogám. Praha: Volvox Globator.

http://cs.wikisource.org/wiki/Versailleská_smlouva#.C4.8CI.C3.A1nek_295

<http://www.rect.muni.cz/drogy/POKUS/casti/kontr.htm>

http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3997_00.htm

<http://www.biotox.cz/enpsyro/pj3rerc.html>

http://www.ped.muni.cz/wsedu/zdroj_mat/stud_mat/drogy/BM/pr ev.htm

<http://www.bbc.co.uk/czech/korespondent/13.shtml> (ze dne 9. 9. 2000).